

УДК 821.161.2-32В.стефаник]82.019:81'255.4=162.3
DOI: 10.31471/2304-7402-2022-16(63)-335-348

СТОРІНКИ ЧЕСЬКОЇ СТЕФАНИКІАНИ: ФОРМИ І ЗМІСТИ ПРИЖИТТЄВОЇ РЕЦЕПЦІЇ¹

Василь Будний

*Львівський національний університет імені Івана Франка;
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000;
e-mail: vasyl.budnyu@lnu.edu.ua*

У статті досліджено тематичні й жанрові виміри процесу сприймання творчості прозаїка. З'ясовано, що відкривачі статті І. Франка в місячнику «Slovanský přehled», перші переклади Стефаникових новел і полемічне зіткнення навколо них Ф. Кс. Шальди та Ст. К. Неймана поклали початок зацікавленому та плідному освоєнню новелістики українського митця. Окреслено жанровий спектр чеської стефанікїани (переклад, журнальна критика, наукові, освітні й довідкові видання) і коло письменників, перекладачів, літературознавців, які її розбудовували, оприлюднюючи результати своєї творчої праці в періодиці та книжкових публікаціях.

Ключові слова: чеська стефанікїана, рецепція, літературна критика, переклад, Франтішек Кс. Шальда, Станіслав К. Нейман, Карел Рупачек.

Входження Василя Стефаніка в літературу – не лише на батьківщині, а й у Польщі та деяких інших країнах – було стрімким, не раз тріумфальним, іноді, як у Чехії, цей процес супроводжували несподівані повороти й рясні публікації. За життя письменника участь у чеській рецепції його доробку брали відомі художники слова, перекладачі, літературознавці, а розгалужена мережа чеської преси популяризувала здобутки їхньої творчої праці.

Стефаніківські сторінки чесько-українських культурних зв'язків досліджували Орест Зілінський, Михайло Мольнар, Федір Погребенник, Григорій Вервес, Володимир Полек та інші науковці. Сьогодні, коли вебсайти електронних бібліотек відкрили широкі можливості для пошуку й аналізу інформації, перспективним є системне вивчення рецепції – історичних її вимірів (бібліографічний опис джерел, їхня жанрова стратифікація, аналіз медійної інфраструктури) і якісних аспектів (змістовність інтерпретацій, точність перекладу, характер творчого освоєння сприйманого твору в сприймальній літературі).

¹ Початковий варіант статті опубліковано в часописі «Слово і час», 2022. №2. С.55-68.

З огляду на обширний матеріал докладніше торкнуса початкових епізодів прижиттєвої чеської стефанікїани, а відтак пунктирно окреслю тематичні й жанрові виміри всього її комплексу.

Від Львова і Кракова до Праги

У 1898 р., ще до появи дебютної «Синьої книжечки», першовідкривачами Стефаніка для чехів стали Іван Франко і щойно заснований празький місячник «Slovanský přehled». У другій частині статті «Українськоруська (малоруська) література», друкованій у листопадовому числі часопису, І. Франко серед молодого покоління митців, які надихалися імпресіонізмом та неоромантизмом, виокремив «дуже талановитого та оригінального Василя Стефаніка» [10:41, с. 87]. У наступних своїх публікаціях критик окреслив стильові риси новеліста, як-от: велика простота і глибокий ліризм, знання життя й душі своїх персонажів, мистецький такт і майстерність продуманої, естетично вражальної розповіді. Зокрема, Франків огляд української літератури за 1899 р. став першим у Чехії відгуком на збірку «Камінний хрест» і започаткував традицію порівняння творчості прозаїків «Покутської трійці» на основі деяких спільних стильових прикмет (наприклад, покутський та гуцульський говір; гумор, значно інтенсивніший у Мартовича, ніж у Стефаніка). Ідею зіставного підходу й тези про чільне літературне становище письменника та самотність його стилю, які критик уперше виклав на сторінках празького славістичного видання, а потім розвинув в інших своїх публікаціях, згодом узяли на озброєння і українські, і чеські літературознавці.

Після Франкової критичної репрезентації другий значний імпульс для чеського зацікавлення творчістю новеліста пішов від краківського тижневика «Žusie», який співпрацював із модерністичними середовищами України та Чехії: Василь Стефанік і Богдан Лепкий зналися з редактором Станіславом Пшибишевським, а редактори празького декадансного місячника «Moderní revue» Арношт Прохазка та Їржі Карасек з Львові друкувалися в польському часописі й публікували твори Пшибишевського та інших польських колег у своєму журналі. Коли наприкінці квітня 1899 р. в Чернівцях вийшла «Синя книжечка» і в Кракові стався сплеск зацікавлення прозою покутянина (згадаймо, що з травня по листопад «Žusie» надрукувало переклад шести новел Стефаніка і статтю про нього Вацлава Морачевського), то чехи чутливо відреагували, удавшись до перекладів своєю мовою.

1900-й – перший рік чеськомовного Стефаніка

Перекладна рецепція Стефаніка в Чехії розпочалася 1900 р. Спершу А. Прохазка під криптонімом «Apar» видрукував у німецькому перекладі новели «Новина» й «Виводили з села» в одному з лютневих номе-

рів німецькомовного празького щоденника «Politik». Відтак чеська інтерпретація обох творів появилася в тижневику Станіслава К. Неймана «Nový kult»: у середині березня – «Виводили з села», наприкінці місяця – «Новина». Обидва чеські переклади були опубліковані без підпису і, ймовірно, так само належали А. Прохазці, який у грудневому числі свого місячника «Moderní revue» видрукував новелу «Сама-саміська». А незадовго перед тим, 18 листопада, у тижневику «Besedy Času» побачила світ новела «Синя книжечка».

Автором німецьких перекладів у «Politik» дехто сьогодні називає Ольгу Кобилянську, покликаючись на лист письменниці до В. Стефаніка від 24 березня 1899 р., в якому вона згадувала про свій намір перекласти новели «Виводили з села» і «Стратився» [4:5, с. 397]. Насправді ж автором був А. Прохазка, котрий друкувався під криптонімом Alar [16, 4 (пагінація додатка «Slovník pseudonymů a kryptonymů...»)] у «Politik» та інших виданнях, створивши цю абрєвіатуру з ініціалів свого повного імені – Arnošt Leopold Antonín Procházka.

Хто такий Alar, не було відомо тоді ні Стефанікові, ні Франкові. У березні 1900 р. до Стефаніка надійшли неясні чутки: «Франко не вдоволений, що мене якийсь чех похвалив, і написав таку нотатку, що не знати, хто фальшиво нарід піймас, чи я, чи той чех» [9:3, с. 208]. Насправді ж оглядач цілком однозначно висловився у квітневому числі «Літературно-наукового вістника» з приводу замітки, доданої до перекладу Alar-а: високо оцінивши твори новеліста, перекладач однобічно їх інтерпретував, давши читачеві викривлене уявлення про життя і психологію українців [10:32, с. 47–48]. Ішлося Франкові про надуживання популістськими штампами у сприйнятті мистецьких творів. Згадаймо, як пізніше у статті «Старе й нове в українській літературі» (1904) критик наполягав на необхідності трактувати Стефанікову новелістику у світлі сугестивної поетики, а не з погляду економічної проблематики (як у Софії Русової) чи психології безнадійного песимізму (як у Богдана Лепкого).

Звісна річ, переклад твору означає зміну не лише мови, а й функціонального середовища. Оскільки чужонаціональний культурний простір постає не стрункою системою естетичних координат, а рухливим процесом, де нуртують різномірні ідеологічні течії, то перекладений твір часто буває не лише об'єктом мистецької оцінки, а й приводом для з'ясування стосунків.

Отак і перший чеський переклад Стефаніка – новелу «Виводили з села», видрукувану в першому числі реформованого «Nov-ого kult-u» за 16 березня 1900 р., вир літературного життя виніс в епіцентр полемічних зіткнень. Річ у тому, що Нейманове видання оголосило себе тижневиком індивідуалістичного анархізму. Заявивши про намір знайомити читачів із визначальними явищами світової культури, редакція помістила диску-

сійну статтю *Mortuus-a* (А. Прохазки). У ній йшлося про поразку «Чеської модерни», пристосовницьку поведінку її лідерів і жалюгідний стан чеського письменства: «Кілька поетів, чистих і жертвних. Але роман, новела, драма... Який мертвий, засохлий, безплідний сушняк!» [17, с. 42–46]. Певна річ, Стефаникову новелу, поміщену в таку програмову й дискусійну раму, опоненти «Nov-ого kult-у» сприйняли як своєрідну мистецьку ілюстрацію ідеологічних засад літераторів – «анархістичних бунтарів».

Дошкульні закиди зачепили за живе провідного діяча «Чеської модерни» Франтішка Ксавера Шальду та його прихильників, котрі згуртувалися навколо оновленого часопису «*Lumír*» (редактор – Вацлав Гладік). У фейлетоні «*Lumír-у*» за 1 квітня Шальда різко розкритикував «*Nový kult*» за те, що той, мовляв, обмежує творчу свободу політичними вимогами, а за взірць дієвого мистецтва «рекомендує з урочистою і великою помпою цілком посередню й пересічну новелу “Виводили з села”, яка не гірша й не ліпша, ніж інші шкци та оповідки, що їх публікують вечірні випуски часопису “*Národní listy*”²!» [22, с. 237].

Занижену Шальдову оцінку можна пояснити поспішним і через те недостатнім ознайомленням чеського критика з предметом обговорення в обставинах запеклої дискусії з «*Moderní revue*», яка тривала навіть після Першої світової війни, постійно зісковзуючи з мистецьких проблем до з’ясування міжособистісних стосунків.

Відповідаючи Шальді в третьому числі «*Nov-ого kult-у*» за 13 квітня, Нейман спростував закиди в нав’язуванні митцям політичних завдань і став на захист українського новеліста – «молодого автора, який усюди, де його читали, привертав до себе увагу» [14, с. 267]. Нейман покликався на високу оцінку Стефаніка в тижневику Пшибишевського «*Žucie*» й цитував ось цей захоплений відгук часопису «*Česká stráž*»: «Визначною постаттю є молодий русинський письменник В. Стефанік. Ми читали в “*Nov-ому kult-i*” дві його новели з українського життя... – яка яскравість, сила і стислість, прямо-таки як у Гаршина! Давно вже ми не стрічали такого молодого й вельми зрілого таланту!» [14, с. 267].

Відбиваючись від Неймана й Карасека, котрий у «*Moderní revue*» солідаризувався з *Mortuus-ом*, Шальда в наступній полемічній публікації в «*Lumír-i*» за 20 квітня: «Стефанікова новела “Виводили з села” (*кажу лише про неї, бо інших не знаю* [курсив мій. – В. Б.] – це посередній твір, яких у нас багато хто може написати...» [24, с. 263]. Справді, загалом беручи, Шальдова знання українського письменства було фрагментарним. У своїх статтях критик згадував переважно російськомовних діячів (Микола Гоголь, Микола Бердяєв). Щоправда, 1898 р. він висловив захоплення романом «*Voá constrictor*» – твором «найвидатнішого сучасного поета й есеїста, рішучого, хороброго і пристрасного Івана Франка...

Це не абсолютний мистецький шедевр, та в будь-якому разі сумлінна літературна й культурна праця, чудовий акт духової мужності й відваги» [23, 177].

А от стосовно оцінки Стефаникових новел явно дався взнаки войовничий настрій, який полонив непоступливого сперечальника. Звернімо увагу: у статті за 20 квітня Шальда жодним словом не згадав про «Новину», що вже майже три тижні як була оприлюднена в часописі Неймана (а саме – 30 березня 1900 р.). Не зауважити її дискусію не міг, однак риторика полемічних змагань підштовхувала проникливого критика, який мав про нову літературу з «героїчним баченням» дійсності, наполягати й далі, що новела «Виводили з села» навряд чи може слугувати за аргумент у розмові «про величний характер і сильне мистецтво» [24, с. 263].

Після того Шальда більше не повертався до Стефаника, а Нейман, підбиваючи в січні 1905 р. підсумки свого видання, яке припинило вихід, згадав новеліста в довгому переліку мислителів і письменників, котрих «Nový kult» презентував чеському читачеві. Прізвище українця фігурувало серед таких імен, як Анатоль Франс, Генрік Ібсен, Октав Мірбо, Фрідріх Ніцше, Еміль Вергарн, Волт Вітмен та ін. [15, с. 224].

Неоднакове в обох літераторів співвіднесення Стефаникової новелістики з контекстом світової культури опосередковано виявило їхнє відмінне бачення перспектив рідної літератури: Нейман стояв на засадах авангардистської естетики, яка б надихала маси, а Шальда був прихильником індивідуалістичного, глибоко рефлексійного, згармонізованого мистецтва.

Транскрипції Цмунта і Прохазки

Третім зразком чеської перекладної стефаникіани стала листопадова публікація в празькому тижневику «Besedy Času» перекладу новели «Синя книжечка» під ініціалами «О. С.», які належать Отакарові Цмунтові (1870—1953). Редактор цього часопису Ян Гербен випускав спільно з Томашем Г. Масариком орган поступової партії «реалістів» «Čas». Зорієнтований на сучасність, його тижневик віддавав чимало місця також класичному письменству, друкував твори європейського реалізму, зокрема І. Франка. Очевидно, Стефаникова «Синя книжечка», як і згодом новела О. Кобилянської «Банк рустикальний» («Ilustrovaný svět», 1901), привернула увагу О. Цмунта і як літератора та цінувальника красного письменства, і як дипломованого юриста та громадського діяча, котрий дбав про розвиток ощадних банків і друкував статті з правознавчої проблематики.

«Літературно-науковий вістник» зауважив стосовно публікації в «Besed-ax Času», що перекладач «місцями не зрозумів первотвору, місцями знову непотрібно розтягнув, через що малюнок стратив на поетич-

ній красі» [3, с. 58]. Справді, у перекладі подекуди впадають в око лексичні та синтаксичні невідповідності. У Стефаниковій фразі про війта, який Антонові «печытку прибыває та й картає!», слово «картати» хибно прочитано як «відрізати картку (бланк)»: «přikládá řečeť a odřezává blanket!» («прибыває печатку і відрізає бланк!»). У сцені, де Лесь ридає на призьбі своєї хати, вислів «Люди ззираються на покаяніє» відтворений в описовій конструкції, неспроможній передати внутрішній стан персонажа: «Lidé se seběhli a dívají se a vidí mou lítost» («Люди збіглися, дивляться і бачать мій жаль»). Найважче було зберегти стилістичні нюанси. Порівняймо початкову фразу оригіналу («Отой Антин, що онде п'яний викрикує на толоці, був все якийсь нещасливий») і перекладу («Tomu Antonínu, který stojí u humna a pokřikuje, vždy jaksi špatně se vedlo» [19]), де втрачено вказівну частку «онде». Одночасно з почутим голосом оповідача це слово фіксує мову тіла – жест чи кивок головою, змушуючи читача мимоволі перевести уявний погляд на толоку й угледіти Антона.

Завершився 1900 р. публікацією у грудневному числі «Moderní revue» новели «Сама-саміська» в перекладі А. Прохазки. Як ствердив Ігор Костецький, щоправда не покликаючись на джерело, натхненником Прохазки був С. Пшибишевський: «За його ініціативою, чеський друг і одностудець Арношт Прохазка переклав для свого празького журналу трагічну Стефаникову мініатюру “Сама-саміська”» [5, с. 497]. Хоча в листуванні польського модерніста із чеським приятелем [див.: 18] не виявлено слідів такої ініціативи, та все ж часопис «Žucie» і його редактор, безумовно, навіювали зацікавлення Стефаником.

Чи можна вбачати взаємозв'язок між перекладом Прохазки і його власною творчістю? Один з основних представників чеського декадансу, перекладач-поліглот зі знанням півтора десятка слов'янських і романогерманських мов А. Прохазка (1869–1925) подарував рідній культурі чимало творів світового письменства. Мабуть, його, залюбленого в символізм, декаданс і окультизм, привабило в новелі відчуття жаского подиху відчуженої вічності, який війнував на читача з-поза нужденної завіси звичної буденщини. Адже в лапідарно окреслених Стефаникових персонажах чеський декадент розпізнав не тільки «життя і психологію» українських селян, на що звернув увагу І. Франко, а й «те загальнолюдське, аж надто людське» [10:32, с. 47] – приречення кожної живої душі на землі.

Чутливий до поетичного слова Прохазка досить точно передав стиль і моторошну атмосферу Стефаникового твору. Навіть побіжне зіставлення зі спробами інших літераторів виявляє переваги Прохазкової версії. Порівняймо початкову фразу оригіналу («У тій хатині, що лізе під горб як перевалений хрущик, лежала баба») в опрацюванні Прохазки («V oné chatě, jež leze pod návrším jako převalený chroust, ležela stařena»

[20, с. 111]) і Я. Рипачека (Радимського) («V nuzné chalupě ležela na podlaze bába» [21]). Як бачимо, Прохазка докладно відтворив речення, зберігши його образ і сенс (навіюється аналогія між перехнябленою хатиною, перевернутою навзнік безпомічною комахою і знесиленою старою), ритм (поділ на три синтагми з відповідною кількістю наголошених складів – 2 + 4 + 2 – та синтагматичним наголосом на їхніх прикінцевих лексемах: «хатина», «хрущик», «баба») і звучання (співгра шумних х, щ, ж, з та сонорного р в оригіналі і, відповідно, ch, š, ž, z та r у перекладі створює враження глухого шарудіння від кволого руху). Натомість у Я. Рипачека зник указівний займенник, який устанавлює в уяві читача його просторову позицію щодо «тієї» хатини, а експресивне її порівняння замінене на означення «злиденна», котре разом з обставиною «на підлозі» робить речення описовим.

Отже, чеську перекладну стефаникіану розпочали різноспрямовані празькі часописи: анархістичний «Nový kult», декадансне «Moderní revue» і широкопрофільний тижневик «реалістичної» партії Масарика «Besedy Času». Наскільки нині відомо, А. Прохазка першим у Чехії переклав Стефаника — спочатку німецькою, а потім чеською мовою, відповідно розпочавши й завершивши перший рік чеськомовного Стефаника.

Стефаникознавчий дискурс

Як далі розгорталися події в царині літературної критики? У квітні 1902 р. «Slovanský přehled» опублікував схвальний відгук на третю Стефаникову збірку «Дорога» під криптонімом «ch.» Її автором був Войтех Прах, як правильно здогадувалися Мечислав Кргоун та В. Полек [8, с. 42], а не В. Харват, як помилково зазначив Ф. Погребенник [див.: 1, с. 148]. Вінценц Харват, котрий народився 1889 р., не міг бути автором цієї публікації. Натомість В. Прах (1874–1927) дебютував перекладом українських народних казок у тижневику «Čas» (1899), переклав новелу «Палій» у «Besed-ax Času» (1902), постійно інформував про політичне та культурне життя Буковини й Галичини у «Slovansk-ому přehled-i», покажчик змісту якого підтверджує належність згаданого криптоніма саме цьому літераторові [див.: 27, с. 495].

Автором першого літературно-критичного портрета, присвяченого Стефаникові, став Б. Лепкий. Зародившись із доповіді, котру викладач Ягеллонського університету і член «Слов'янського клубу» Лепкий виголосив у Кракові 1903 р., цей нарис вийшов у світ українською, польською, хорватською, німецькою мовами. У ледь скороченому чеському його варіанті, що був видрукуваний у «Slovansk-ому přehled-i» 1904 р., стисло висвітлено життєвий шлях митця, охарактеризовано кожну з трьох виданих на той час збірок, викладено імпресіоністичні враження, спостереження й роздуми з приводу багатьох новел і пов'язані з ними

ремінісценції. Б. Лепкий навіював читачеві відчуття нерозгаданої таємничої сили – тендітної і потужної, жадливої і величної, що нуртує у творчості неперевершеного маляра людської душі.

Зрозуміло, що чеські критики часто орієнтувалися на розвідки Лепкого та інших українських колег. Від Франкової концепції національного письменства й місця в ньому автора «Новини» відштовхувалися Йозеф Дима, Алоїс Коуделка, Ян Г. Махал, В. Харват. У найбільшій чеській енциклопедії «Науковий словник Отта» Карел Штепанек (1863–1932) майже дослівно навів Франкову оцінку, вирізнивши серед молодих українських митців, наснажених імпресіонізмом, неоромантизмом і декадансом, «дуже талановитого й оригінального Вас. Стефаника» [25, с. 243].

На статтю Лесі Українки «Писателі-русини на Буковині» (газ. «Буковина», 1900) покликався Франтішек Штінгл (1868–1944), порівнявши покутського новеліста з Ю. Федьковичем та О. Кобилянською [26]. Серед українських літературознавців така комбінація не прижилася зі зрозумілих причин, а от чехи інколи вдавалися до неї. До речі, сама авторка відомого огляду ідею зіставлення Стефаника з Федьковичем запозичила з передмови Степана Смаль-Стоцького до першодруку «Синьої книжечки» 1899 р.

А. Коуделка (1861–1942), якого шанобливо називали «чеським Мецофанті» за те, що перекладав із багатьох мов, зокрема з української, дав характеристику доробку видатного прозаїка [12, с. 743], узявши за основу працю Олександра Грушевського «Сучасне українське письменство в його типових представниках» («Літературно-науковий вістник», 1908).

Чеських критиків цікавила експресивна поетика Стефаника. За спостереженнями Й. Дими, до жанру оповідання належить «Палій», а решта творів – психологічні образки, які показують сильних героїв у драматичних життєвих ситуаціях (їх цілковито захоплено вихором долі й кинуто із трагічною раптовістю в безодню пристрастей). Характерні риси стилю цього прозаїка – стислість, уривчастість, навмисні прогалини в поетичному викладі, які читач має заповнити власною уявою, щоб оживити персонажів із їхніми суворими жестами та нестримними вигуками пристрасті, болу й подиву, з їхніми тихими зітханнями і звинуваченнями [11].

Питань змісту й форми Стефаникових новел торкалися професор Карлового університету Я. Махал (1855–1939) в огляді слов'янських літератур, опублікованому в колективній монографії «Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti» (Прага, 1912) та його учень, уже згаданий В. Харват (1889–1947), відомий україніст, автор низки вагомих стефаникознавчих публікацій у міжвоєнному двадцятилітті, котрому належить вдале образне означення новеліста як «шліфувальника діамантів». В одній зі статей Харват писав: «Коротке оповідання в мистецькій робітні

Стефаніка зазнало найвитонченішого опрацювання. Його стиль самобутній: ущільнений, короткий, виразний і свіжий. Історію, яка б надихнула іншого письменника на довгу новелу, Стефанік вражаюче змальовує на двох-трьох сторінках» [28, с. 75].

Царина перекладу

Хто інтерпретував українського новеліста чеською мовою? Які твори найчастіше привертали перекладацьку увагу? У яких виданнях їх друкували?

В. Полек, очевидно, спираючись на публікації О. Зілінського та Ф. Погребенника, твердив, що до 1917 р. з'явилося понад 70 чеських версій оповідань українського автора [8, с. 42]. Щоправда, невідомо, чи не є деякі з них передруками (а таке часто траплялося), тому бібліографічно задокументовані публікації потребують уважного дослідження *de visu*.

Користуючись ресурсами мережі чеських цифрових бібліотек, я віднайшов понад пів сотні прижиттєвих перекладів 30 творів Стефаніка, а також близько десятка передруків. Загалом з усіх п'яти Стефанікових книжок, виданих на батьківщині письменника за його життя, найбільшу увагу тодішніх чеських тлумачів привернула «Синя книжечка», а зпоміж новел – «Новина», «Стратився», «Кленові листки» і «Мое слово» (кожен із тих творів мав у цьому національному контексті щонайменше по чотири чужомовні версії). Безперечно, процес реінтерпретації (появи серії перекладів твору) був викликаний розширенням рецепційного горизонту й естетичних потреб чеського читача.

Вийшло два окремі прижиттєві видання: у Празі 1905 р. – збірка «Povídky» («Оповідання») в перекладі Карла Рипачека, у Пльзені 1911 р. – оповідання «Кленові листки» в перекладі та власним накладом Ярослава Розводи, який раніше, 1898 р., видрукував переклад драми І. Франка «Украдене щастя».

До першої книжки причетний знову ж таки А. Прохазка. Незабаром після того, як Каміла Нейманова розпочала із січня 1905 р. випускати бібліотеку перекладів «*Knihy dobrých autorů*», Прохазка став її редактором і запровадив правило: видавати щомісяця 25 числа по одному тому накладом 1000 примірників [13, с. 516]. Отак 25 липня вийшла сьомим випуском збірка Стефаніка в перекладі К. Рипачека. Їй передували книжки француза Поля Адана, нідерландця Фрідерика ван Едена, поляка Станіслава Пшибишевського, бельгійця Еміля Вергарна, німця Фрідріха Ніцше й росіянина Леоніда Андреева.

Автор перекладів К. Рипачек (1885–1957) перекладав із кількох європейських мов, зокрема скандинавських і фінської, а українську опанував ще під час навчання в гімназії [13, 1370]. Його чеськомовна версія «Povíd-ok» була авторизованою. Ф. Погребенник висловив здогад, що,

перебуваючи в липні 1905 р. в Празі, Стефанік зустрічався зі своїм перекладачем, обмірковуючи разом із ним композицію збірки [7, с. 219]. Це ймовірно припущення варто розвинути: якщо напередодні виходу книжки Стефанік відвідав Прагу, як і планував, у суботу 22 липня [9:3, с. 245], то мав би зустрітися й з А. Прохазкою, котрий у видавництві виконував також організаційні обов'язки, зокрема вів перемовини з авторами.

Переклад Рипачека й Прохазки давало досить повне уявлення про перший період Стефанікової творчості. Воно містило 20 новел з усіх чотирьох його збірок, які вийшли на момент публікації книжки перекладів: «Синя книжечка» («Синя книжечка», «Виводили з села», «Стратився», «Лесева фамілія», «Катруся», «Сама-саміська», «Осінь», «Шкода», «Новина»), «Камінний хрест» («Камінний хрест», «Лист», «Діти», «Вечірня година»), «Дорога» («Дорога», «Палій», «Злодій», «Кленові листки», «Скін») і «Мое слово» («Мое слово», «Суд»). Збірка отримала схвальні відгуки в часописах «Moravská orlice» (Брно, 1905), «Zvon» (Прага, 1906), «Česká škola» (додаток «Českého učitele», Прага, 1906).

Крім уже згаданих літераторів, окремі твори перекладали Карел Рігер («Скін» – «Pravo lidu», 1902), Франтішек Чігак («Камінний хрест» – «Rudé květy», 1903), Станіслав Гевера («Лист» – «Hlas národa», 1903), Франтішек Тмей («Святий вечір», «Лист», «Діти», «Шкода» – «Ilustrovaný svět», 1903), Франтішек Вотруба («Стратився» і «Шкода» – «Dělnický kalendář... na rok 1903»), Йозеф Коржан («Новина» – «Jitřenka», 1908; «Мое слово» – «Svět», 1917), Адольф Земан («Осінь», 1924), Франтішек Біцек («Злодій», 1935) та ін.

Після Першої світової війни до К. Рипачека долучився його двоюрідний брат, уже згаданий Ярослав Рипачек (1889–1946), який наприкінці 1921 р. змінив своє прізвище на Радимський. Під відповідними іменами він публікував переклад низки новел у щоденниках «Lidové poviny» («Сама-саміська», 1920; «Підпис», 1921) та «Venkov» («Басараби», 1921; «Кленові листки», 1922; «Виводили з села», «Сон», 1925; «Ангел», 1926; «Май», 1927).

У міжвоєнному двадцятилітті Стефаніка перекладали Марія Носкова – майбутня дружина Ольгерда Бочковського й лекторка чеської мови в Українському вільному університеті у Празі (УВУ), Марія Конечна – «велика прихильниця українців», як характеризувала її українська преса, невтомний Рудольф Гулька, котрий у 1920-х роках задокументував життя закарпатських українців у майже півтора тисячах знімків, а по Другій світовій війні видав кілька десятків книжок власних перекладів з І. Франка, В. Стефаніка, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, Г. Хоткевича та інших авторів. У 1923 р., ще тільки-но задумуючи грандіозні плани, Гулька писав до Стефаніка: «Берусь до сеї праці не із матеріаль-

них користей, а лише щоб познайомити наше громадянство з визначними творами української літератури» [цит. за: 7, с. 266]. Ставши редактором двотижневика «Přastky», літературного додатка до друкованого органу Об'єднання господарських спілок тижневика «Zemědělské družstevní listy», Р. Гулька друкував там власні переклади новел «Вечірня година» (1928), «Камінний хрест» (1929), «Моє слово» (1937). На 1937-й рік він, як ствердив львівський щоденник «Діло» [2], переклав усі твори письменника. Щоправда, видати Стефаникову збірку «Она – země» вдалося вже по війні, 1945 р.

Різномірність рецептивного простору

Отож творчістю Стефаника цікавилися різнополюсні літературні осередки: «Чеська модерна», декадансний часопис «Moderní revue», гурт так званих анархістичних бунтарів, масариківські «реалісти»... Декаденти й нонконформісти-«бунтарі» навіть виявили особливу прихильність до українського автора, бо першими переклали його новели у своїх часописах та опублікували ранню й найповнішу за життя письменника його чеську збірку.

Значну роль у поширенні стефаниківського дискурсу відіграли популярні газети й журнали. Панорама таких видань надзвичайно строка-та: вони різні за регулярністю виходу у світ (щоденні, щотижневі, щомісячні) і функціональним призначенням (літературні, суспільно-політичні, наукові, популярні, робітничі, кооперативні). За географічним чинником переважала столична періодика (як-от: «Besedy lidu», «Zvon», «Rozhledy»), за нею йдуть часописи краєві (наприклад, у Брно видавалися «Hlídká», «Moravská orlice», «Lidové noviny»; в Оставі – «Moravsko-slezská revue»; у Пльзені – «Plzeňské listy», «Český denník») і містечкові – від двотижневика «Jitřenka», який виходив у Полічці на сході країни, до тижневика «Severočeský dělník» у Теплиці на заході.

Жанрово-функціональний спектр чеської прижиттєвої стефаникіани не вичерпується часописною критикою і перекладом. Його складниками були наукові, освітні, довідкові, популярні та політичні публікації і навіть художнє читання: напередодні й після Першої світової війни письменник Юліус Полачек мандрував містами Чехії, декламуючи новелу Стефаника «Виводили з села» і твори Петра Безруча, Йозефа Махара, Станіслава Неймана, Антоніна Сови. Ім'я «чудового письменника і знавця селянської душі» фігурувало в політичному наративі Яроміра Нечаса, який підтримував змагання українців за власну державу. Згодом УВУ вшанував Василя Стефаника званням почесного доктора, а провідний поет «Празької школи» Євген Маланок писав 1925 р.:

І ось – Стефаник і Куліш,
Ось – Коцюбинський, Леся – квіти
Степів страждальної землі,
Народу самостійні діти!

А то підземно загуде
Вулканом націй ціла раса –
І даром божеським гряде
Нам Прометеїв дух Тараса [6, с. 153].

Отже, розпочавшись відкривавчими статтями І. Франка, першими спробами перекладу Стефаникових новел і полемічним зіткненням навколо них конкурентних літературних гуртів, рецепція прозаїка в розгалуженому й естетично диференційованому культурному середовищі Чехії розвинулася в міжвоєнному двадцятилітті в зацікавлене вивчення творчості художника слова й налагодження тіснішого чесько-українського літературного діалогу.

Література

1. Василь Стефаник у критиці та спогадах. Статті, висловлювання, мемуари / упор. Ф. П. Погребенник. Київ: Дніпро, 1970. 483 с.
2. Відгук смерти В. Стефаника в Чехословаччині. *Діло*. 1937. 19 січня. Ч. 11. С. 5.
3. В. Т. Переклади українських творів. ЛНВ. 1901. Т. 13. Кн. 1. С. 58.
4. Кобилянська О. Твори: У 5 т. Київ: Держлітвидав, 1962–1963.
5. Костецький І. Тобі належить цілий світ: Вибрані твори. Київ: Критика, 2005. 528 с.
6. Маланок Є. Поезії. Львів: Фенікс Лтд., 1992. 686 с.
7. Погребенник Ф. Сторінки життя і творчості В. Стефаника. Київ: Дніпро, 1980. 350 с.
8. Полек В. Твори В. Стефаника у Чехії. Стефаниківські читання. Івано-Франківськ, 1993. Вип. 2. С. 41–44.
9. Стефаник В. Повне зібрання творів: У 3 т. Київ: АН УРСР, 1949–1954.
10. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. Київ: Наукова думка, 1976–1986.
11. Dýmá J. Dva dobří autoři // *Moravská orlice*. R. 43: 1905. Č. 204. S. 1.
1. URL: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:7a17edb0-3b6e-11e8-b001-5ef3fc9bb22f>.
12. Koudelka A. Rusínské písemnictví // *Hlídká*. R. 25: 1908. Č. 10. S. 742–745. URL: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e65f9d30-03e8-11e5-97f4-5ef3fc9ae867>
13. Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 3 (sv. 1, 2). Praha: Academia, 2000. 1522 s.

14. Neumann S. K. Nová kampaň? // Neumann S. K. Spisy. Stati a projevy: [Sv. 1–6]. Praha: Odeon, 1964. Sv. 1. S. 264–268.
15. Neumann S. K. Od redakce a administrace // Neumann S. K. Spisy. Stati a projevy: [Sv. 1–6]. Praha: Odeon, 1966. Sv. 2. S. 223–227.
16. Nový velký ilustrovaný slovník naučný: [Sv. 1–20]. Praha: Gutenberg, 1934. Sv. 20. 137+XXX+157 s.
17. Procházka A. Mortuus o mladé generaci z konce století // Procházka A. Polemiky. Praha: K. Neumannová, 1913. 118 s.
18. Przybyszewski S. Listy: [T. 1–3]. Warszawa: Parnas Polski, 1937. T. I. 375 s.
19. Stefanik V. Modrá knížka / Přel. O. C. [O. Cmunt]. Besedy Času. R. 6: 1900–1901. Č. 8: 18.11.1900. S. 57–58. URL: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uid:a70a83d0-65aa-11e8-828b-005056825209?page=uid:545bf4d0-65c7-11e8-943b-5ef3fc9ae867>.
20. Stefanik V. Sama, samotinká / Přel. A. Procházka // Moderní revue. Sv. 12: 1900–1901. Sešit 3: 08.12.1900. S. 111–113. URL: <https://cdk.lib.cas.cz/view/uid:e0ffe89a-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uid:ae32e243-435e-11ddb505-00145e5790ea>.
21. Stefanik V. Sama, samotinká / Přel. dr. Jar. Rypáček // Lidové noviny. R. 28: 1920. Č. 646. S. 1. URL: <http://www.digitalniknihovna.cz/view/uid:92d26040-712d-11dc-a221-000d606f5dc6?page=uid:268dc5b0-61e6-11dc-9de7-000d606f5dc6>.
22. Šalda F. X. Staré modly nově natřené // Lumír. R. 28: 1899–1900. Č. 20: 01.04.1900. S. 237–238. URL: <http://www.digitalniknihovna.cz/cbvk/view/uid:4569bb90-0aae-11e1-9ea5-000bdb925259?page=uid:592a3e20-04c3-11e1-9745-000bdb925259>.
23. Šalda F. X. Světová knihovna // Soubor díla F. X. Šaldy: [Sv. 1–22]. Praha: Melantrich, 1951. Sv. 13. S. 176–178.
24. Šalda F. X. Z dopuštění osudu – individualisté // Lumír. R. 28: 1900. Č. 22: 20.04.1900. S. 262–264. URL: <http://www.digitalniknihovna.cz/cbvk/view/uid:5c7ee480-0aaf-11e1-ab34-000bdb925259?page=uid:6ca19e40-0571-11e1-b293-000bdb925259>.
25. Šnk . Literatura maloruská // Ottův slovník naučný. T. 22. Praha: J. Otto, 1904. S. 241–244.
26. Štingl F. Literatura rusínska // Vlast'. R. 19: 1902–1903. Č. 6. S. 560–563. URL: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uid:89305710-02ba-11e9-9210-5ef3fc9bb22f?page=uid:712ebc30-02c2-11e9-95ba-5ef3fc9bb22f>.
27. Ukazatel ke IV ročníku Slovanského přehledu // Slovanský přehled. R. 4: 1902. Č. 12. S. 493–497. URL: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uid:7b5a2773-5276-11e1-8339-001143e3f55c?page=uid:7b5a296b-5276-11e1-8339-001143e3f55c>.
28. V. Ch. . Vasyl Stefanik // Slovanský přehled. R. 19: 1927. Č. 1. S. 75–76. URL: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uid:85977623-5276-11e1-8486-001143e3f55c?page=uid:85977624-5276-11e1-8486-001143e3f55c>.

**VASYL STEFANYK IN CZECHIA: LIFETIME PERCEPTION
IN REVIEWS AND TRANSLATIONS**

Vasyl Budnyi

*Ivan Franko National University of Lviv; 1, Universytetska St., Lviv, 79000;
e-mail: vasyb.budnyy@lnu.edu.ua*

The paper traces the perception of Vasyl Stefanyk's works in Czechia, from the first mention of him by Ivan Franko in the monthly "Slovanský přehled" in 1898 to the obituaries of the writer, who passed away at the end of 1936. The research outlines the genre spectrum of Czech publications concerning Stefanyk's works (translations; reviews in periodicals; scholarly, educational, and reference editions) and the circle of authors that paid attention to Stefanyk's writings. In particular, it specifies the authorship of A. Proházka's and V. Prach's works assigned by cryptonyms. Stefanyk's writings aroused the interest of the authors representing various literary directions and groups: Czech Modernism (František Šalda), the decadent periodical "Moderní revue" (Arnošt Proházka), a group of anarchist rebels (Stanislav K. Neumann), and the Masaryk's movement of 'realists'. The decadents and 'rebels' even showed a special affection for the Ukrainian author, as they were the first to translate him in their magazines and published the writer's earliest and most complete lifetime Czech collection "Povídky" ("Stories") in 1905. There were five Stefanyk's books published in the writer's homeland during his lifetime, but the biggest attention of the Czech translators was drawn to the collection "The Little Blue Book", and among the short stories – "The News", "He Committed a Suicide", "Maple Leaves", and "My Word". Among well-known translators were Karel Rypáček, Jaroslav Rozvoda, and Rudolf Hůlka. Alois Koudelka, Jan Máchal, Vincenc Charvát published critical works exploring the expressionist style and existential issues of Stefanyk's works. Czech critics often took guidance from the discourse on Stefanyk represented by I. Franko, B. Lepkyi, and Lesia Ukrainka. Perception of Stefanyk's writings developed into an engaging study of the writer's works in the institutionally branched and aesthetically differentiated cultural environment of Czechia in the interwar 20th century. This interest helped to establish a closer Czech-Ukrainian literary dialogue.

Key words: *Stefanyk studies in Czechia, perception, literary criticism, translation, František X. Šalda, Stanislav K. Neumann, Karel Rypáček.*